

ХОДЖИМУРАТОВА ДИЛШОДА
таянч докторанти, ТДШУ

Эрон ташқи сиёсати генезиси ва эволюцияси

Аннотация. *XX аср охири ва XXI асрнинг боши Эрон ташқи сиёсати стратегияси мамлакатдаги ислоҳотлар таъсирида бир неча бор ўзгаришларга учраб, ушбу тарихий давр мобайнида сиёсий элита Теҳрон ташқи сиёсати йўналишларини жорий конъюнктурадан келиб чиққан ҳолда ўзгартиргани зикр этилади. Эрон ташқи сиёсатини ишлаб чиқиш манбалари тадқиқ этилади ва уни амалга ошириш механизмлари кўрсатиб берилади. Эрон президентларининг ташқи сиёсатлари ва уларни амалга ошириш услублари таҳлил қилиниб, уларнинг мамлакат миллий манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган жиҳатлари қиёсий таҳлил қилинади. Мақолада Эрон ташқи сиёсат маҳкамаси расмий Теҳроннинг ташқи сиёсатини реализм ғоялари асосида ишлаб чиқишга устуворлик берган бир шароитда дунё ҳамжамиятига халқаро муносабатларни либераллаштириш ғояси тарафдори эканлигини кўрсатишга ҳаракат қилгани кўрсатиб берилади.*

Таянч сўз ва иборалар: *Эрон, ташқи сиёсат, ички сиёсат, олий раҳбар, юмшоқ куч, ислом инқилоби, Теҳрон, концепция, мафкура, Эрон президенти, Ҳизбуллоҳ, ташқи сиёсат маҳкамаси, дипломатия.*

Аннотация. *В статье отмечается, в конце XX - начале XXI веков внешне-политическая стратегия Ирана претерпела ряд изменений под влиянием реформ в стране, и в этот исторический период политическая элита изменила направление внешней политики Тегерана исходя из текущей ситуации. Изучается источники развития внешней политики Ирана и намечены механизмы ее реализации. Проанализирована внешняя политика президентов Ирана и методы ее реализации, а также сопоставлены их аспекты, направленные на защиту национальных интересов страны. В статье говорится, что Ведомство по внешней политики Ирана пытался показать мировому сообществу, что поддерживает идею либерализации международных отношений в то время, когда Тегеран отдавал приоритет развитию внешней политики Тегерана на основе идей реализма.*

Опорные слова и выражения: *Иран, внешняя политика, внутренняя политика, верховный лидер, мягкая сила, исламская революция, Тегеран, концепция, идеология, президент Ирана, «Хизбалла», ведомство по внешней политики, дипломатия.*

Abstract. *According to the article, in the late XX and early XXI centuries, Iran's foreign policy strategy has suffered a number of changes under the influence of reforms in the country, and during this historical period, the political elite has changed the direction of Tehran's foreign policy based on the current situation. The sources of Iran's foreign policy development and the mechanisms of its implementation will be explored. The foreign policy of Iran's presidents and the methods of its implementation will be analyzed, and their aspects aimed at protecting the country's national interests will be compared. The article states that the Iranian Foreign Policy Office tried to show the world community that it supports the idea of liberalizing international relations at a time when Tehran gave priority to the development of Tehran's foreign policy based on the ideas of realism.*

Keywords and expressions: *Iran, foreign policy, domestic policy, supreme leader, soft power, Islamic revolution, Tehran, concept, ideology, Iranian president, Hezbollah, foreign policy office, diplomacy.*

XX аср охири ва XXI асрнинг боши Эрон ташқи сиёсати стратегияси мамлакатдаги ислоҳотлар таъсирида бир неча бор ўзгаришларга учраб, ушбу

тарихий давр мобайнида сиёсий элита Теҳрон ташқи сиёсати йўналишларини жорий конъюнктурадан келиб чиққан ҳолда ўзгартириб боришга алоҳида аҳамият берди. 1979 йилдаги инқилоб натижасида ҳокимият тепасига келган янги сиёсий элита аввалги ташқи сиёсатни амалга ошириш тизимини ислоҳ қилиб, Эроннинг янги ташқи сиёсати концепциясини ишлаб чиқди.

Бунда Эрон ташқи сиёсати концепциясини мамлакат раҳбариятининг диний ва сиёсий қарашларидан келиб чиққан ҳолда шакллантиришга ва Эрон жамиятидаги ижтимоий-сиёсий тенденцияларни инобатга олишга алоҳида эътибор берилди.

XX аср 80-йилларидан кейин Эрон дипломатияси мамлакат Олий раҳбари Р.Хумайнийнинг сиёсий мавқеи, шу жумладан, унинг давлатлараро муносабатларни амалга ошириш борасидаги нуқтаи назари таъсирида шаклланди. Бунинг натижасида Эрон Олий раҳбари Р.Хумайний ташқи сиёсат концепциясини белгилаб берувчи энг юқори инстанцияга айланди. Р.Хумайний белгилаб берган концепцияга биноан Эрон ташқи сиёсати “ислом инқилоби экспорти” ҳамда “на Ғарб, на Шарқ – фақат ислом” ғояларига асосланди. Ушбу мулоҳаза Эрон ташқи сиёсат маҳкамаси расмий Теҳроннинг ташқи сиёсатини халқаро муносабатлардаги реализм ғоялари асосида ишлаб чиқишга устуворлик берганининг далили сифатида эътироф этилади.

Р.Хумайнийнинг мазкур ғоялари бўйича ишлаб чиқилган ташқи сиёсат концепцияси қуйидагиларни ўз ичига олган:

– инқилоб дунё давлатлари томонидан мусулмон ҳамжамиятига кўрсатилаётган зулмга нисбатан муросасизлиги;

– ислом қадриятларини ҳаётга татбиқ этиш ва дунё давлатларини улар билан таништириш;

– Эроннинг хорижий давлатлар билан алоқаларини ривожлантириш ва кенгайтириш;

– Эрон ташқи сиёсатини мамлакатлар ва халқларнинг бир-бирига маданий, иқтисодий ва ижтимоий таъсир этиш заруриятига қаратиш;

– ташқи сиёсатдан Эронни халқаро майдонда яккалаш, ислом инқилобига нисбатан агрессив ташвиқотга қарши кураш воситаси сифатида фойдаланиш;

– ташқи сиёсатдан Эронга дўст ва душман давлатларни аниқлаш воситаси сифатида фойдаланиш[1].

Эътиборга лойиқ томони шундаки, Олий раҳбар Р.Хумайний илгари сурган ташқи сиёсат доктринасини ўз ичига олган ташқи сиёсат тамойиллари ва халқаро масалаларда Олий раҳбарнинг ўрни борасидаги бандларнинг Эрон Конституциясига киритилиши орқали ҳуқуқий асос яратилди[2]. Шунингдек, Р.Хумайний белгилаб берган ташқи сиёсат концепцияси 1981 йил январь

[1] Вартанян А.М. Трансформация внешнеполитической доктрины ИРИ в 1979–2005 гг. // Афганистан, Иран, Пакистан: время выборов и перемен / отв. ред. М.Р. Арунова. – М., ИВ РАН, 2006, с. 93

[2] http://rc.majlis.ir/fa/content/iran_constitution .قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

ойида Эрон Ташқи ишлар вазирлиги ходимлари билан ўтказилган учрашувда ҳам таъкидлаб ўтилган[1].

XX асрнинг 1979-1989 йиллари оралиғи Эрон ташқи сиёсатидаги қатор мураккаб вазиятлар, хусусан, ташқи сиёсий масалалар борасида маҳаллий сиёсий элита ўртасидаги қарама-қаршилик, Ироқ билан уруш, АҚШ билан дипломатик алоқаларнинг узилиши, етакчи Ғарб давлатлари билан муносабатларнинг совуқлашиши каби ҳолатлар билан ифодаланади.

Олий раҳбар Р.Ҳумайнийнинг фикрича, “ислом инқилоби экспорти” ва “мусулмон давлатларидаги озодлик ҳаракатларини қўллаб-қувватлаш” Эрон ташқи сиёсати доктринасининг асосини ташкил этиши керак[2]. Шунингдек, Р.Хумайний илгари сурган “на Шарқ, на Ғарб” ғояси асосида амалга оширилган ташқи сиёсат натижасида Теҳроннинг дунё ҳамжамияти билан муносабатлари янада мураккаблашиб, Эронни сиёсий ва иқтисодий жиҳатдан халқаро майдонда яккаланиб қолишига олиб келди. Р.Хумайний ғоялари асосида амалга оширилган ташқи сиёсат дастлаб Эрондаги турли сиёсий кучлар томонидан танқидга учради. Ички мухолифат Олий раҳбар Р.Хумайнийни минтақавий ташқи сиёсатни юритишда изчилликка риоя этмасликда айблади.

Юқорида зикр этилган концепцияни амалга ошириш йўлида расмий Теҳрон Сурия ва Ливиядаги фаолияти тақиқланган ташкилотлар билан алоқалар ўрнатишга ҳаракат қилди. Шу билан бирга, турли минтақавий ва халқаро минбарлардан Эрон ҳукумати мусулмонларга тазйиқ ўтказаётган ҳар қандай давлат билан дипломатик алоқаларини узишга тайёрлигини таъкидлаб келди. Ушбу тезисдан келиб чиқиб, расмий Теҳрон Эроннинг Миср ва Иордания билан дипломатик алоқалари узилганини эълон қилди, Саудия Арабистони билан алоқаларини жиддий чеклади.

XX аср 80-йиллари охири Эрон ички сиёсий майдонида прагматиклар ва реалистларнинг ҳукмронлиги даврида Теҳрон “юмшоқ куч” сиёсатини қўллаш ва “ислом маданиятини экспорт қилиш” орқали ўз ташқи сиёсий мақсадларини амалга оширишга алоҳида эътибор қарата бошлади[3].

Жумладан, 1989 йили Эронда конституциявий ислоҳотларнинг амалга оширилиши, Олий раҳбарнинг ўзгариши ва янги президентнинг сайланиши ҳамда унинг мамлакат ички ва ташқи сиёсатидаги ролининг кучайиши каби муҳим ўзгаришлар Эрон ташқи сиёсатининг янги босқичини белгилаб берди.

Эроннинг янги Олий раҳбари Али Хаменеий ташқи сиёсатда мамлакатга қўшни мусулмон давлатларидаги сиёсий тузумларнинг барқарорлиги ва улар билан ҳамкорликни мустаҳкамлаш масаласига алоҳида эътибор қаратди.

---

[1] Вартанян А.М. Трансформация внешнеполитической доктрины ИРИ в 1979–2005 гг. // Афганистан, Иран, Пакистан: время выборов и перемен / отв. ред. М.Р. Арунова. – М., ИВ РАН, 2006, с. 93

[2] فیروز دهقانی آبادی سید جالل. سیاست خارجی جمهوری اسالمی ایران – تهران : سازمان مطالعات و تدوین علوم انسانی دانشگاه ، 2009، ص 458

[3] Ушаков В.А. Внешняя политика Исламской Республики Иран после революции 1978-1979 гг. / Дис. ...д ра ист. наук / Ин-т востоковедения РАН. - М., 1997. -542 с.

1989 йили Али Акбар Ҳошимий-Рафсанжоний Эрон президенти этиб сайланиши натижасида Олий раҳбар Р.Хумайний ғоялари асосида шакллантирилган ташқи сиёсат концепцияси қайта ишлаб чиқилди. Расмий Теҳрон ташқи сиёсати прагматик тус олиб, қатор давлатлар билан муносабатлар конструктив қайта кўриб чиқилди.

Эрон миллий манфаатларини ҳимоя қилиш, уни сиёсий, иқтисодий, ҳарбий ва илмий-техникавий жиҳатдан минтақадаги етакчи давлатга айлантириш, ташқи бозорларни иқтисодий экспансия қилиш А.Ҳошимий-Рафсанжонийнинг президентлик даврида (1989-1997) мамлакат ташқи сиёсатининг асосий вазифаларидан бири сифатида белгиланди.

Президент А.Ҳошимий-Рафсанжонийнинг даврида Эронга нисбатан қабул қилинган санкцияларни енгиллатишга, кўпгина давлатлар билан яқин ҳамкорлик ўрнатишга (Исроил ва АҚШ бундан мустасно), минтақавий ва халқаро ташкилотларда фаол иштирок этиш орқали дунё ҳамжамияти олдидаги нуфузини мустаҳкамлашга эришди[1].

Шу билан бирга, Теҳрон ўзи кучли мавқега эга ташкилотлар орқали мамлакат миллий манфаатларини илгари суришга интилди. Жумладан, 1996 йили Ислом ҳамкорлик ташкилотидан Эроннинг Яқин ва Ўрта Шарқ минтақаси давлатларига таъсир кўрсатиш воситаси сифатида фойдаланишга, уни иқтисодий уюшмадан сиёсий ташкилотга трансформация қилишга ва ҳаттоки ҳарбий-сиёсий ташкилотга айлантиришга ҳаракат қилди.

Муҳаммад Хотамийнинг 1997-2005 йиллардаги президентлик даври экспертлар томонидан ислоҳотчи-сиёскатчилар хукмронлиги даврида деб номланиб, Эрон ташқи сиёсати концепцияси янги мазмун олгани қайд этилади. Хусусан, Эронни халқаро яккаланишдан чиқариш ва кўп қутбли тизим доирасида кўп векторли ҳамкорликни йўлга қўйишга қаратилган “цивилизациялар мулоқоти” ташаббуси илгари сурилди. Шунингдек, Афғонистон ва Ироқдаги ҳарбий ҳаракатларга нисбатан муносабат билдириш, янгича таҳдидларга Бирлашган Миллатлар Ташкилоти доирасида қарши курашнинг жамоавий тизим яратиш мақсадида “Адолатга асосланган тинчлик учун коалицияси” концепцияси ишлаб чиқилди.

Юқоридаги икки тамойил назарий жиҳатдан яхлит мафкуравий платформани ташкил этиб, улар асосида М.Хотамий ташқи сиёсатининг асосий йўналишлари ишлаб чиқилди. Эрон дипломатиясининг “цивилизациялар мулоқоти” концепцияси доирасидаги тамойилларни вазиятни юмшатиш, ишончни мустаҳкамлаш, мулоқот ва таҳдидларни қулай имкониятларга айлантириш йўли сифатида ҳисоблаш лозим, “Адолатга асосланган тинчлик учун коалицияси” шиори Теҳрон назарида терроризм, экстремизм ва зўравонликка қарши изчил олиб бориладиган сиёсатга айланади. М.Хотамий

[1] Kozhanov N. Iran’s Strategic Thinking – The Evolution of Iran’s Foreign Policy 1979-2018. Berlin: Gerlach Press, 2018. 190 p.

президентлиги даврида Эрон Ташқи ишлар вазирлигининг устувор вазифалари қуйидагилардан иборат бўлди[1]:

– халқаро муносабатларда конструктив ёндашувда бўлиш;
– “цивилизациялар мулоқоти” сиёсатини амалга ошириш;
– ташқи сиёсатда Эрон маданияти ва қадриятларига таяниш.

Президент М.Хотамий ташқи сиёсат стратегиясининг яна бир муҳим элементи унинг прагматик, узоқ муддатли истиқболга қаратилганлиги эди. Эрон мураккаб халқаро ва минтақавий вазиятда ўзини бир лаҳзалик манфаатни кўзламасдан, узоқни кўра оладиган давлат эканлигини кўрсатди. 1997-2005 йиллар Эрон ҳукмрон элитаси ўртасида ички келишмовчиликлар ва қарама-қаршиликларнинг кучайиши ички сиёсий ҳаётни характерловчи асосий элементлардан бири бўлиб, Эрон сиёсий элитасини ислоҳотчилар ва консерваторларга бўлиб қўйди. Шунга қарамасдан, бу келишмовчиликлар Эроннинг ташқи сиёсатини заифлаштирмади, унинг асосий параметрлари ва йўналишлари сақланиб қолди.

1997-2005-йиллар Олий раҳбар томонидан Ташқи ишлар вазирлигига Эрондаги ислом тузумини мустаҳкамлаш учун қулай халқаро муҳитни шакллантириш, мамлакат миллий манфаатларини хорижда таъминлаш, ватандошларнинг ҳуқуқларини чет элларда ҳимоя қилиш каби вазифалар қўйилади. Президент М.Хотамийнинг нуқтаи назарича, Эроннинг сиёсий, иқтисодий, маданий ва ижтимоий соҳалардаги салоҳияти, шунингдек, ислом нормаларига асосланган давлат тузуми аҳоли томонидан кенг қўллаб-қувватланаётгани Теҳроннинг халқаро нуфузи таъминлашнинг муҳим омили ҳисобланади[2].

М.Хотамий ўзининг президентлик даврида (1997-2005 йиллар) Эрон ташқи сиёсатини халқаро муносабатлардаги либерализм ғоялари асосида ишлаб чиқишга устуворлик бергани мамлакат Олий раҳбари А.Хаменеийнинг кескин қаршилигига дуч келди, зеро, бундай ёндашув собиқ Олий раҳбар Р.Хумайний даврида (1979-1989 йиллар) асос солинган концептуал ғоя ва тамойилларга зид эди.

Бундай шароитда 2005 йил июнда ўтказилган умумхалқ президентлик сайловларида неоконсерватив кучлар вакили бўлган ва Эрон ташқи сиёсати концепциясини тубдан қайта ишлаб чиқиш тарафдори Маҳмуд Аҳмадинажод давлат раҳбари этиб сайланади. Неоконсерваторлар Эрон ташқи сиёсатининг асосий тамойилларини сақлаб қолган ҳолда халқаро муносабатларда “адолат” тамойилига эътиборни қаратиш, давлатларнинг нуфузи ва қудратидан қатъий назар адолатли ва тенг ҳуқуқли муносабатлар олиб бориш стратегиясини илгари сурдилар.

1 Санаи Мехди. Диалог цивилизаций и исламский фактор. // Диалог цивилизаций: Доклады и выступления. Российско-иранский международный научный симпозиум апрель 2001 г. - М.: РАНИВ, Муравей, 2003. - С. 10-15.

2 Юртаев В.И. Особенности и реализация внешней политики Исламской Республики Иран (1979 – 2010 гг.) / Дис. ... д-ра ист.наук / РУДН. – М., 2012. – 439 с.

Президент М.Аҳмадинажод даврида Эрон дипломатияси ташқи сиёсат риторикасини сезиларли даражада кескинлаштиргани билан изоҳланади. Эроннинг халқаро муносабатларида “адолат” тамойили сезиларли даражада фаоллашгани қайд этилди. Эронни 2025 йилга иқтисод, фан ва технологиялар бўйича минтақада биринчи ўринга олиб чиқиш учун қулай ташқи муҳитни шакллантириш Ташқи ишлар вазирлигининг асосий вазифаси сифатида белгиланди. Бироқ Эрон сиёсий элитасида мамлакатнинг халқаро мавқеи юзасидан турли қарама-қараши ёндашувлар мавжудлиги боис Теҳроннинг янги ташқи сиёсати кутилган самарани бермади.

Мазкур йўналишдаги саъй-ҳаракатлар натижасида 2005-2007 йиллар Эрон ташқи сиёсатида минтақавий ўзгаришлар, хусусан, Жанубий Америка давлатлари ва Шанхай ҳамкорлик ташкилотига аъзо мамлакатлар билан муносабатларида намоён бўлди[1]. Жумладан, Бразилия, Венесуела, Боливия, Куба ва Никарагуа билан дипломатик алоқалар ўрнатилди, шунингдек, Серра-Леоне, Замбия, Кения, Танзания ва Сенегал каби Африка давлатларига олий даражадаги ташрифлар амалга оширилди[2].

2009 йил президент М.Аҳмадинажод томонидан “Ижодий ҳамкорлик” номини олган янги ташқи сиёсат концепцияси илгари сурилади[3]. Халқаро муносабатларга хос мураккаб сиёсий жараёнларни англаб етган ва тушунган ҳолда фаол, мақсадга йўналтирилган, конструктив, таъсирчан ташқи сиёсатни амалга ошириш, Эрон ташқи сиёсатига зарар келтирадиган ҳудудлардан чекиниш ва миллий мафаатларни илгари суришга қулай минтақаларда расмий Теҳрон фаолиятини кучайтириш, жаҳон сиёсатида кучли ва нуфузли давлат сифатида ўрин эгаллаш, халқаро муносабатларни янги босқичга олиб чиқиш мазкур концепциянинг асосий вазифалари сифатида белгиланди. Бунда “Ижодий ҳамкорлик концепцияси” минтақавий ва халқаро даражада, қўшни ҳамда ривожланаётган давлатлар билан муносабатларни босқичма-босқич амалга ошириш кўзланган[4].

Эрон ўз ядро дастурини амалга ошириш йўлидаги саъй-ҳаракатлари халқаро даражада кескин қаршиликка учраган бир шароитда расмий Теҳрон ташқи сиёсатида янги стратегик йўналиш – ядро дипломатияси шаклланди. 2010 йилдан бошлаб Теҳрон халқаро чекловлардан халос бўлиш ва жаҳон сиёсатида ўз нуфузини мустаҳкамлаш учун “Эрон ядро дастури” мавзусидан моҳирона фойдалана бошлади.

[1] Юртаев В.И. Особенности современной внешней политики Исламской Республики Иран // Вестник РУДН, серия Халқаро муносабатлар, 2012, № 2, 18 б.

[2] Mehmet Bora Sanyurek. Devrim sonrasi Iran diş politikasi // The Journal of Academic Social Science Yıl:6, Sayı: 86, Aralık 2018, s. 212.

[3] Maaike Warnaar. Iranian foreign policy during Ahmadinejad: Ideology and Actions. Palgrave Macmillan, 2013. 304 p.

[4] سیدحمید مولانا، منوچهر محمدی. سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دولت احمدی نژاد. تهران : دادگستر، 2008، ص 116

2005-2009 йиллар Эрон ташқи сиёсати концепциясида “агрессия” ва “эскалация” услубларини АҚШ ва Исроилни тийиб туришнинг самарали воситаси сифатида кенг қўллагани қайд этилади[1]. Айниқса, мазкур давр Эрон парламенти, ижро этувчи ва суд ҳокимиятида радикал кайфиятдаги консерваторлар етакчилик қилиши президент М.Аҳмадинажод юқорида зикр этилган концепцияни амалга ошириши учун қулай ички сиёсий муҳитни таъминлаб берди[2]. Президент М.Аҳмадинажоднинг Яқин Шарқ йўналишидаги ташқи сиёсати натижасида Эроннинг етакчи араб давлатлари, хусусан, Миср ва Форс кўрфази монархиялари билан муносабатларини яхшилашга эришилди.

2013-2021 йиллар Хасан Рухонийнинг президентлик даврида Эрон халқаро ҳамжамият томонидан минтақанинг етакчи давлатларидан бири сифатида эътироф этила бошланди. Президент Х.Рухонийнинг ташқи сиёсий майдондаги фаолияти, хусусан, унинг прагматик қарашлари Эрон халқи томонидан қўллаб-қувватланиб, мамлакатнинг халқаро мавқеини мустаҳкамлашга қаратилган ислоҳотчилик ҳаракати деб номланди. Президент Х.Рухоний илгари сурган янгича нигоҳдаги ташқи сиёсат концепциясида миллий иқтисодиётни ривожлантириш; Эрон ядро дастурини амалга ошириш; халқаро санкциялар бекор қилинишига эришиш; минтақавий ҳамкорликни кучайтириш мавзулари асосий ўрин эгаллади. Шу билан бирга, ҳукуматга ўзи билан ҳамфикр, прагматик сиёсатчиларни жалб этди[3]. Эътиборга лойиқ томони шундаки, Х.Рухонийнинг ушбу фаолияти дастлабки йиллар Эрон Олий раҳбари Али Хаменеий томонидан тўлиқ қўллаб-қувватланган.

Президент Х.Рухонийнинг бу борадаги саъй-ҳаракатлари натижасида Эроннинг АҚШ билан муносабатларида ўзига хос ижобийлик, минтақа давлатлари билан алоқаларда ўзаро ишонч аломатлари кузатилди, сиёсий музокараларда вазминлик устувор тус олди.

Президент Х.Рухоний Ғарб давлатлари томонидан Эронга нисбатан жорий қилинган санкцияларни АҚШ вакиллари билан конструктив музокаралар ўтказиш ва айрим сиёсий йўналишларда муросага бориш тактикасини қўллаш орқали олиб ташланишига эришишга интилди. Бу борадаги саъй-ҳаракатлар натижасида расмий Теҳрон томонидан 2013 йил 24 ноябрь Женевада Эрон ядро дастури бўйича АҚШ, РФ, Хитой, Франция, Буюк Британия ва Германия вакиллари билан келишув имзоланди. Шунингдек, мазкур ҳужжат доирасида 2015 йил 14 июлда “Ҳамкорликдаги умумий ҳаракатлар режаси” ишлаб чиқилди ва у 2015 йил 20 июлда БМТ Хавфсизлик Кенгаши томонидан маъқулланди. Бироқ 2018 йилда Вашингтон маъмурияти тепасига президент Д.Трамп келганидан сўнг Эрон билан имзоланган мазкур келишувдан АҚШ бир томонлама чиқиб кетди.

---

[1] Mehmet Bora Sanyurek. Devrim sonrasi Iran diş politikasi // The Journal of Academic Social Science Yıl:6, Sayı: 86, Aralık 2018, s. 211.
[2] Ўша жой 212 б.
[3] Mehmet Bora Sanyurek. Devrim sonrasi Iran diş politikasi // The Journal of Academic Social Science Yıl:6, Sayı: 86, Aralık 2018, s. 214.

Президент Х.Рухонийнинг нуқтаи назарича, минтақавий ва халқаро майдонда шаклланган вазият Эрондан қуйидагилардан иборат бўлган “мўътадил” ташқи сиёсат амалга оширишни тақозо этган:

1. “Мўътадиллик” – бу жорий воқеликка объектив баҳо берган ҳолда ташқи сиёсий курсни ишлаб чиқиш ва бунда ташқи сиёсат тамойиллари ва манфаатлари инобатга олинишини таъминлаш.

2. Ташқи алоқаларда кескин ёндашувлар ва турли шиорлардан воз кечиб, Эроннинг сиёсий обрўсини ошириш.

3. Хорижий мамлакатлар билан конструктив ҳамкорликни ўрнатиш орқали ташқи сиёсий фаолиятнинг натижадорлигига давлатлар ўртасида ўзаро ишончни кучайтириш орқали эришиш.

4. Ташқи сиёсатда мамлакатни иқтисодий риволантириш масалаларига устуворлик бериш[1].

Экспертларнинг нуқтаи назарича, расмий Теҳрон мазкур йўналишдаги натижаларга эришишида Эроннинг турли давлатларда фаолият юритаётган хайрия жамғармалари орқали қўлланилган “юмшоқ куч” сиёсати муҳим ўрин тутган[2]. Бироқ Х.Рухоний янги ташқи сиёсатда конструктив ёндашувни шакллантиришга ҳаракат қилганига қарамай, Эрон Олий раҳбари А.Хаменейининг президентга нисбатан муносабатининг ўзгариши натижасида ички сиёсатда катта қаршиликка дуч келди[3]. Хусусан, Олий раҳбар ҳамда Ислом инқилоби қўриқчилари корпуси президент Х.Рухонийнинг халқаро майдондаги эркин фаолиятини чеклашга интилди[4].

Юқорида зикр этилганлардан келиб чиқиб, хулоса сифатида қуйидагиларни қайд этиш мумкин:

XX аср 80-йилларидан кейин Эроннинг янги ташқи сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга оширишда ислом омили асосий ўрин тутган бўлса, XXI асрдан бошлаб глобализация жараёнлари ўзанида кечгани қайд этилади.

Расмий Теҳрон томонидан XX аср охири – XXI аср бошида амалга оширилган ташқи сиёсат таҳлили Эрон сиёсий истеблишментидаги ислоҳотчилар тоифаси вакиллари (А.Ҳошимий-Рафсанжоний, М.Хотамий, Х.Рухоний) консерватив сиёсатчиларга (Р.Хумайний, А.Хаменеий, М.Аҳмадинажод) нисбатан халқаро масалаларда прагматик ва мувозанатли ташқи сиёсат юритишни ёқлаб чиққанликларини кўрсатди.

---

1 Akbarzadeh, Shahram and Dara Conduit. Iran in the world: President Rouhani’s Foreign Policy. London: Palgrave Macmillan, 2016, 214 p.

2 Vali Golmohammadi. The Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran: Prospects for Change and Continuity // All Azimuth V 8, N 1, 2019, P 97.

3 Akbarzadeh, Shahram, and Dara Conduit, eds. Iran in the World; President Rouhani’s Foreign Policy. Reprint, Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York, NY: Palgrave Macmillan, 2016.

4 Хандогин К. Идеология хомейнизма и её влияние на формирование концептуальных основ внешней политики Ирана // Власть. 2011. № 10. С. 114.

Эрон ташқи сиёсат концепциясининг тамойиллари ва устувор йўналишлари мамлакат президентлари ўзгариши билан қайта кўриб чиқишга учраган. Ўтган даврлар мобайнида Эрон Олий раҳбари Р.Хумайний белгилаб берган ташқи сиёсат концепцияси тубдан ўзгармаган, балки президентлар томонидан ўз сайлов дастуридан келиб чиқиб, муайян янги тус олган.

Р.Хумайнийнинг ташқи сиёсий қарашлари Эрон Конституциясида қонуний равишда мустаҳкамланган. Ушбу Асосий қонундаги ташқи сиёсат тамойиллари ҳозирги вақтда ҳам Эрон раҳбарияти учун долзарб бўлиб қолмоқда.

Эрон раҳбарияти мамлакат ташқи сиёсатини халқаро муносабатлардаги реализм ғояларидан келиб чиққани боис ташқи сиёсий фаолиятда, биринчи навбатда, мамлакат миллий манфаатларини таъминлаш масаласига устуворлик берган деб қайд этиш мумкин.

Эрон ташқи сиёсати эволюциясини тадқиқ этиш асосида Теҳрон дунёвий ривожланиш йўлини танлаган давлатлар билан конструктив ҳамкорлик алоқаларини ривожлантиришга тайёр эканлигини кўрсатди. Эрон ташқи сиёсатига ислом омилининг таъсири янги авлод сиёсий элитанинг реалистик ва прагматик ёндашуви боис нисбатан пасайиш ҳолатлари қайд этилган бўлиб, Эроннинг экспансионизми кўпроқ қўшни давлатлар билан савдо-иқтисодий соҳада ўз аксини топди.

